

De zachte kracht van de aandacht

Over de aandachtsleer van
Simone Weil

Govert Jan Bach
Wim van der Mark

Uitgeverij IJzer
Utrecht

Inhoud

Inleiding 9

1. Voorwoord 11
2. Korte levensschets Simone Weil 14
3. Narratief Simone Weil 19
4. Narratief van de aandacht 24
 - 4.1 Ontschepping als uitgangspunt voor het instrument van de aandacht 28
 - 4.2 De attitude van de aandacht 30
 - 4.3 Kijken als praktijk van de aandacht 32
 - 4.4 Arbeid zonder aandacht 33
 - 4.5 Wachten: Het werkwoord van Simone Weil 39
5. Simone, waaraan lijdt gij? 45
6. Inspiratiebronnen Simone Weil 53
7. Geestelijke ontwikkeling Simone Weil 57
8. Perspectief, receptie en actualiteit Simone Weil 60
 - 8.1 Simone Weil in perspectief 60
 - 8.2 Receptie Simone Weil 62
 - 8.3 Actualiteit Simone Weil 65

Nawoord 73

Bronnen 79

Inleiding

We hebben met dit essay over de aandacht bij Simone Weil de in haar werk (nog) niet ingewijde lezer voor ogen gehad. Inmiddels is over haar werk de laatste jaren in het Nederlands veel literatuur verschenen die uitgebreider ingaat op de verschillende facetten van haar denken. Voor zover van toepassing hebben we gebruik gemaakt van Nederlandse bronnen of vertalingen in het Nederlands.

Ter wille van de leesbaarheid hebben we gezocht naar een interpretatieve benadering van deze literatuur en de lezer niet willen vermoeien met een veelheid aan voetnoten en citaten.

Wij hebben ons beperkt tot één onderwerp uit haar werk waarover nog geen specifieke monografie is verschenen, *de aandacht*.

Voorwoord

Aandacht is tegenwoordig net als stilte schaars. Het is een schaars goed. Je schenkt het. Je kunt ook aandacht trekken.

“Mag ik even uw aandacht,” vragen we angstvallig, alsof aandacht broos en kostbaar is.

Momenteel wordt onze aandacht in toenemende mate opgeslokt door de digitale media, waar het een verdienenmodel is geworden. Hoe meer aandacht we aan het scherm besteden hoe beter. Dat geldt zeker voor jongeren en kinderen. Op vele manieren wordt onze aandacht getrokken, soms verleidelijk, maar vaak ook dwingend en zonder dat we ons ervan bewust zijn.

Uit de meest recente onderzoeken blijkt dat er steeds minder aandacht beschikbaar is voor alles wat zich buiten het scherm afspeelt. Het lijkt of ons brein – en zeker dat van kinderen – steeds slechter tot werkelijke aandacht in staat is. En dat is meteen de kern van het instrument van de aandacht bij Simone Weil. Door aandacht te ontwikkelen kunnen we juist beter zicht krijgen op de ander en op de wereld rondom ons.

Voor Simone Weil bestaat de aandacht in het op-

schorten van het denken, het beschikbaar laten zijn van het denken, leeg en open voor de dingen.

De aandacht is bij haar vooral een spiritueel en ethisch begrip en geen psychologisch begrip.

Zo is de aandacht, die dus bestaat in het afstand nemen van de eigen bekommernissen en van het ego, een altruïstische, haast een religieuze handeling. Aandacht is onmisbaar voor de naastenliefde.

Werkelijke aandacht aan iemand schenken, zo zegt Simone Weil, is het wezen van de naastenliefde.

We willen u in dit boekje over de aandacht meeneemen in de fascinatie voor Simone Weil en de wijze waarop haar denken haar leven heeft vormgegeven en gestuurd. Daarbij willen we het wel toegankelijk houden voor de niet in religie geïnteresseerde lezer, omdat haar noties over aandacht voor iedereen van waarde kunnen zijn, ongeacht verschillen in levensovertuiging. Waarde namelijk in de betekenis van seculiere aandacht voor het hier en nu.

De fascinatie voor Weil begint met haar biografie.

Er zijn weinig filosofen bij wie denken en handelen zo samenvallen als bij haar. We zullen afzien van een uitvoerige biografie, aangezien er in de laatste jaren – in verschillende talen – al voldoende goede biografieën zijn verschenen. Wel zullen we uiteraard aandacht besteden aan de meest essentiële gebeurtenissen en stadia van haar leven.

We zullen ook stilstaan bij de belangrijkste identificatiefiguren tijdens haar vroege jaren. Deze zijn van

grote betekenis geweest voor het leven en denken van Weil en enigszins veronachtzaamd in de biografieën.

Het is van belang erop te wijzen dat haar ontwikkeling van marxiste tot spiritueel atheïste niet zonder haar spirituele ervaringen is te begrijpen.

Het bleken existentiële ervaringen die haar in een richting dwongen van strijdbaarheid en solidariteit met de getroffen en van deze wereld, maar ook van de volledige aanvaarding van het lijden.

Die radicale solidariteit en onbaatzuchtige offerbereidheid kostten haar uiteindelijk het leven. Mooier en treffender dan de filosoof Wolfram Eilenberger zich uitdrukte ten aanzien van de dood van Weil kan haast niet, namelijk als de 'revolte van de totale passiviteit'. (Wolfram Eilenberger, *Geister der Gegenwart*)

Weil liet een indrukwekkend oeuvre na, talloze artikelen en geschriften over de meest uiteenlopende onderwerpen, brieven maar ook dagboeken en gedichten. Voor het overgrote deel zijn ze na de oorlog postuum uitgegeven. Maar Weil heeft geen systematisch uitgewerkt 'magnum opus' nagelaten.

Wel hebben we de beschikking over haar verspreide schetsen voor het *Instrument van de aandacht*. In dit essay belichten wij een wezenlijk element in Simone Weils gedachtegoed rond het thema aandacht. Een thema dat ook nu nog niets aan actualiteit heeft ingeboet, zoals nog zal blijken.